

gepubliceerd in: **AMIGOE-ÑAPA** (Willemstad, Curaçao), zaterdag 10 januari 2010.

GESCHIEDENIS VAN DE POLITIE

De geschiedenis van de politie in Nederland werd in 2007 in vier omvangrijke delen gepubliceerd. Dat was het resultaat van een groot onderzoeksprogramma onder leiding van prof.dr. Cyrille Fijnaut, verbonden aan de Universiteit van Tilburg. Dit programma wordt nu voltooid met studies over de politie in de voormalige koloniën. Het boek over de politie in Nederlands Indië, van de hand van dr. Marieke Bloembergen, verscheen in november 2009. Voor een studie over de geschiedenis van de politie in Suriname (tot 1975) en de Nederlandse Antillen en Aruba (tot heden) werd prof.dr. Gert Oostindie, directeur KITLV, Leiden, benaderd. Hij stemde erin toe dit project te leiden, terwijl het onderzoek wordt verricht door respectievelijk dr. Ellen Klinkers en dr. Aart G. Broek. Dit onderzoek zal uitmonden in één boek, dat uit twee gedeeltes bestaat. Het project ging op 1 april 2008 van start en wordt gefinancierd door verschillende Nederlandse ministeries en politiekorpsen. Resultaten van het onderzoek naar de geschiedenis van de politie in de Antillen en Aruba verschijnen in aangepaste vorm in de *Amigoe Ñapa*. Reacties zijn van harte welkom: agbroek@planet.nl

EENE GOEDE POLITIE MAGT: MEER PREVENTIEF DAN REPRESJIEF

opbouw in de negentiende eeuw (1)

Aart G. Broek

In de tweede helft van de 19e eeuw, zo herinnerde zich de Curaçaose journalist John de Pool (1878-1947), gaven vooral Nederlandse mariniers de politie van zijn geboorte-eiland handen vol werk. De Pool verhaalt in zijn memoires *Del Curaçao que se va*, gepubliceerd in 1935, ook over het passagieren van Amerikaanse, Franse, Italiaanse en Duitse matrozen. Dat verliep redelijk gedisciplineerd. De Nederlanders overtroffen deze zeelieden zonder meer in bandeloos gedrag, wat De Pool smaakvol beschrijft. Op latere leeftijd zette hij de herinnering nog met enige bewondering op papier.

‘De eerste prijs,’ zo noteert De Pool, ‘ging onbetwist naar de bemanningen van de Nederlandse schepen. De dronkenschap op die avonden was wat je noemt monumentaal en de balkons van de huizen in de Moordenaarstraat, en andere soortgelijke [stegen in het stadscentrum Punda], kregen het zwaar te verduren; in de veldslagen werden lege jeneverkruiken en flessen als projectielen gebruikt, die gaten in de hoofden en wonden in het vlees veroorzaakten. Politiepatrouilles kwamen er aan te pas en talrijke gearresteerden werden naar [de gevangenis,] het ‘fiscalat’, geslept. Er werd soms taai verzet geboden, zodat vijf tot zes man politie nodig waren om één enkele vechtjas in bedwang te houden en te vervoeren. Bij deze vechtpartijen gebruikte de politie de ‘paternoster’ ofwel een dik koord aan welks uiteinden twee stevige stukken hout waren bevestigd en dat ze als tourniquet om de polsen van de arrestant heen draaiden.’

De Pool plaatste geen vraagtekens bij het liederlijk handelen van de manschappen. Mogelijk deed hij dat niet, daar dit gedrag uiteindelijk na een doorwaakte nacht voor de politie beheersbaar bleek. Toch is het opmerkelijk dat de taak waarvoor de Nederlandse scheepsbemanning op het eiland was, juist door deze zelfde mannen op de proef werd gesteld.

H.M. Zeeland en andere schepen in de haven van Willemstad, 1899; collectie KITLV, Leiden.

ORDEHANDHAVING

Evenals de politie had de zeemacht namelijk geen wezenlijk andere taken dan om 'de inwendige rust in de koloniën te verzekeren'. De moederlandse zeevloot in de Cariben was in de negentiende eeuw sowieso nooit krachtig genoeg om in een eventuele oorlog met een mogendheid de West-Indische koloniën naar behoren te kunnen verdedigen. Allerm minst kon de vloot dit in de tweede helft van die eeuw. Ook het op Curaçao gestationeerde 'garnizoen' zou geen fatsoenlijke verdediging hebben kunnen leveren. In 1860 bestond het garnizoen uit ongeveer 400 man, een aantal dat langzaam maar zeker tot de helft hiervan zou worden gereduceerd in 1900.

Meerdere malen werd in het Nederlandse parlement dan ook gepleit voor de opheffing van de aanwezige landmacht 'daar de [plusminus] 260 man die thans [, in 1897,] in de Kolonie op de been worden gehouden bezwaarlijk een eventueelen aanval eener vreemde mogendheid zouden kunnen weerstaan'. Ook het garnizoen had als primaire taak de ordehandhaving. In de overwegend rustige praktijk van alledag betekende dit exerceren, wachtlopen, wapens verzorgen, en met een zekere regelmaat – mede daar manschappen ongehuwd moesten blijven – zelf de nodige ordeverstoringen veroorzaken.

Het vaste eskader van de Nederlandse zeemacht ten behoeve van de kolonie Curaçao en onderhorige eilanden bestond in de jaren zestig van de negentiende eeuw uit maximaal drie, maar meestal twee, oorlogsschepen. Vanaf het midden van

de jaren zeventig en in de daarop volgende jaren die De Pool zich kon herinneren, was dat gereduceerd tot nog slechts één schip. Onder bijzondere omstandigheden, zoals ten tijde van de Amerikaanse burgeroorlog (1861-1865), werd het eskader tijdelijk versterkt. Het stoomfregat *Zeeland* en de schroefstoomschepen *Djambi* en *Vesuvius* voegden zich in 1861 en '62 het stoomschip *Cornelis Dirks* en de schoener *Atalante* 'met het doel om gedurende den oorlog in de Verenigde Staten van Noord-Amerika aan den handel en de scheepvaart van Nederland voor zooveel noodig bescherming te verleenen'. Zo gauw de oorlog geen noemenswaardig gevaar meer opleverde - en vele maanden vóór de dag van de emancipatie op 1 juli 1863 - vertrok de versterking weer.

DIPLOMATIEK SCHERMEN

Het eskader deed naburige koloniën en republieken aan voor vlagvertoon en ander respectvol internationaal optreden, maar zou de eilanden niet daadwerkelijk hebben kunnen verdedigen. Dat is ook niet nodig gebleken, daar over de decennia de eilanden nooit wezenlijk werden bedreigd. Zelfs het door de hele eeuw aanhoudende spanningsveld met Venezuela is uiteindelijk bovenal een diplomatiek scherm gebleken. Feitelijk werd relatief weinig militair handelen van Nederlandse zijde vereist, al ontbrak het 'imponeren' met oorlogsschepen niet.

Hiermee is evenmin gezegd, dat de spanningen geen consequenties van andere aard konden hebben. De formele handel, bijvoorbeeld, heeft de nodige jaren ernstig geleden onder slechte politieke verhoudingen. Eenmaal moest zelfs de hoogste bestuurder van de kolonie, namelijk gouverneur De Rouville (1866 – 1870), gedwongen het veld ruimen door een verkeerde inschatting van machtsverhoudingen in Venezuela. Dit legde onverwacht in een wat later stadium de basis voor de ernstigste ordeverstoring in de kolonie in de negentiende eeuw én had het hoofd van de politie, de procureur-generaal Sassen, als inzet. Deze zogeheten 'affaire Sassen' bracht in 1871 rellen met dodelijke afloop voor enkele burgers met zich mee, waarover gedetailleerder in een volgend deel.

Het stroomlijnen van de regionale betrekkingen maar ook het handhaven van de openbare orde op de eilanden zélf is geen uitzonderlijk zware opgave geweest in de tweede helft van de 19e eeuw. Het canailleuze gedrag van de bemanning van bezoekende oorlogsschepen uit het moederland is al een mooie indicatie. Was het daadwerkelijk onhandelbaar geweest dan zou het ongetwijfeld nadrukkelijk disciplinair en gewelddadig repressief zijn neergeslagen.

Te oordelen naar een populair zeemanslied nam de bemanning slechts de herinnering aan 'afmattende' liederlijkheid mee. Juist die zou doen verlangen naar de rust van het moederland.

Gooi los, de tros,
de kabels en de touwen.
Het schip is niet te houwen,
we gaan naar Holland toe.
Er is geen beter leven
dan bij een blanke vrouw,
vervloekt zijn alle hoeren
van het eiland Curaçao.

Het een en ander impliceert niet dat ordehandhaving nooit hoofdbreken gaf aan de bestuurders. Dat kon wel degelijk het geval zijn. De afschaffing van de slavernij in 1863 bracht in ieder geval bijzondere afwegingen met zich mee ten behoeve van de ordehandhaving.

Waaigat en stadswal Willemstad, lithografie, in kleur, G.W.C. Voorduyn en J.E. van Heemskerk van Beest, 1860/2; collectie KITLV, Leiden.

MARECHAUSSEE

Het ontbreken van versterking van het reguliere eskader en van andere reguliere militaire eenheden ten tijde van de emancipatie werd door de gouverneur met tevredenheid gememoreerd als een juist bestuursbesluit. 'Het kwam niet noodig voor de zee- of landmagt,' zo schreef gouverneur Crol, 'met het oog op de vrijverklaring der negers, te versterken, en daar geene rustverstoring heeft plaats gehad, bleek het gelukkig, dat die zienswijze volkomen juist was.' De vrijverklaring werd echter niet geheel zonder potentieel repressieve macht tegemoet getreden. Deze rol werd toebedacht aan de *politie*, dat wil zeggen aan de *brigade koloniale marechaussee*.

Crol tekende in enkele zinnen de politiemacht rond de afschaffing van de slavernij en onderstreepte het tijdelijke karakter van de mankracht. 'De zamenstelling der politie werd op nieuw geregeld bij Koninklijk Besluit van 30 September 1862, en daarbij werd het korps maréchaussée tijdelijk versterkt. Op elk eiland werd een brigade maréchaussée geplaatst en in elk der 4 buitendistricten van Curaçao, werden 1

brigadier en 8 maréchaussées gestationeerd.’ Volgens dat besluit bleef ‘het toezigt over de brigaden maréchaussée [...] opgedragen aan den Procureur des Konings op Curaçao’, tegenwoordig de Procureur Generaal geheten. Op de respectieve eilanden diende de gezaghebber als plaatselijk hoofd. De formatieve sterkte op de verschillende eilanden en de bezoldiging zijn ondergebracht in bijgaand schema.

Het tijdelijke karakter strekte zich uit tot het einde van de jaren zestig. In 1869 werd ‘de politiemagt, wat Curaçao betreft, teruggebracht op de sterkte zoo als die was vóór de vrijverklaring der slaven in het jaar 1863’, zo vermeldde het Koloniaal verslag over dat jaar. Dit betekende op papier voor de eilanden gezamenlijk een formatie van 68 man Brigade Maréchaussée voor de kolonie Curaçao en onderhorige eilanden. Het was, qua mankracht, toch een papieren exercitie.

Vrijwel direct werd de politionele mankracht namelijk al weer verhoogd. Binnen enkele jaren kwam de mankracht opnieuw in de buurt van de ‘oude’ sterkte ten tijde van de emancipatie. Nu echter niet door een uitbreiding van het aantal marechaussees maar door de entree van ‘veldwachters’. Die kostten de staatskas beduidend minder. [Over de veldwachters gedetailleerder in een volgende aflevering.]

Toen John de Pool als jochie toekeek hoe de Nederlandse matrozen werden gekneveld, had de politiemacht een bestand van zo’n 95 man, verspreid over de eilanden, waarvan een derde aan veldwachters en twee derde aan marechaussees. Met uitzondering van enige tijd rond de emancipatie van 1863, was dat ongeveer het aantal mannen dat de politie vormde in de laatste vier decennia van de negentiende eeuw.

	wachtmeesters		brigadiers		Marechaussees 1 e klasse		Marechaussees 2 e klasse	
		bez. pp f 840		bez. Pp f 540		bez. pp f 480		bez. pp f 420
Curaçao	1	f 840	7	f 3.780	31	f 14.880	32	f 13.440
Bonaire			1	f 540	3	f 1.440	2	f 840
Aruba			1	f 540	3	f 1.440	2	f 840
St.Eustatius	1	f 840	1	f 540	5	f 2.400	6	f 2.520
Saba			1	f 540			3	f 1.260
St. Martin	1	f 840	1	f 540	5	f 2.400	6	f 2.520
totaal	3	f 2.520	12	f 6.480	47	f 22.560	51	f 21.420

Mankracht en bezoldiging van brigade marechaussee rond de afschaffing van de slavernij; gebaseerd op gegevens uit KB, no. 85, 30 september 1862, PB 1863, no. 20.